

ДИАЛЕКТОЛОГІЯ**ДИАЛЕКТНІ ФОРМИ ПРИЙМЕННИКІВ І СПОЛУЧНИКІВ
У ЗБІРЦІ МАЛОЇ ПРОЗИ ОЛЕНИ ЛОТОЦЬКОЇ
«АНГЕЛИ В НАМИСТАХ»**DOI: <https://doi.org/10.12958/2227-2631-2026-1-53-5-18>**Галина Гримашевич,***кандидат філологічних наук, доцент,**завідувач кафедри української мови та методики її навчання**Житомирського державного університету імені Івана Франка*ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3225-0031>

У статті проаналізовано діалектні форми прийменників і сполучників, ужиті в збірці малої прози Олени Лотоцької «Ангели в намистах» (2023), яка вже була об'єктом дослідження щодо репрезентації в ній говіркових елементів різних мовних рівнів зокрема та в контексті актуалізації поліського мовлення в художньому дискурсі загалом. Відзначено дві тенденції в способах репрезентації службових частин мови в художніх текстах письменниці: в авторському дискурсі – традиційні літературні форми прийменників та сполучників, у мовленні персонажів – говіркові морфологічні діалектизми зазначених частин мови. Зауважено, що основними репрезентантами з виразними діалектними рисами з-поміж прийменників є просторові *келе, нуд, поперук, после*, серед сполучників – сурядний єднальний *да (да й)* і протиставний *зато* та підрядні умови *коб, еслі, якщо*, мети *шоб*, з'ясувальний *шо*. Спостережено явище конверсії в системі службових частин мови, зумовлене полісемією низки їх складників. Констатовано, що діалектні форми прийменників та сполучників зумовлені здебільшого фонетичними рисами представленої середньополіської говірки в царині вокалізму та консонантизму. Узагальнено, що зафіксовані в текстах говіркові форми прийменників і сполучників представлено в низці лексикографічних праць, які підтверджують наявність цих діалектизмів на теренах Полісся, переважно в середньополіських і західнополіських говірках. Визначено, що досліджувані діалектизми в збірці малої прози письменниці виконують дві основні функції: комунікативну та експресивно-виражальну. Зазначено, що прийменники-діалектизми та сполучники-діалектизми поряд з іншими діалектними елементами інших лексико-граматичних класів слів як репрезентанти говіркового мовлення персонажів – виразна ознака ідіостилю письменниці, яка максимально точно в художньому дискурсі відтворює особливості рідної середньополіської говірки.

Ключові слова: «Ангели в намистах» Олени Лотоцької, діалектні форми, морфологічні діалектизми, прийменник, сполучник, службові частини мови.

Нрымасhevych Halyna. Dialectal forms of prepositions and conjunctions in the collection of short stories by Olena Lototskaya «Angels in necklaces»

The article analyzes the dialect forms of prepositions and conjunctions used in the collection of short prose by Olena Lototskaya «Angels in Necklaces» (2023), which has already been the object of research on the representation of colloquial elements of different linguistic levels in it in particular and in the context of the actualization of Polissya speech in artistic discourse in general. Two trends are noted in the ways of representing the functional parts of speech in the writer's literary texts: in the author's discourse – traditional literary forms of prepositions and conjunctions, in the characters' speech – colloquial morphological dialectisms of the indicated parts of speech. It was noted that the main representatives with distinct dialectal features among the prepositions are the spatial *kelye*, *pud*, *poperuk*, *posle*, among the conjunctions – the ordinal connective *da* (*da y*) and the contrasting *zato* and the conditionals *kob*, *esli*, *yaksho*, *mety shob*, explanatory *sho*. The phenomenon of conversion in the system of service parts of speech, caused by the polysemy of a number of their components, was observed. It was stated that the dialect forms of prepositions and conjunctions are determined mainly by the phonetic features of the presented Central Polesia dialect in the field of vocalism and consonantism. It was generalized that the dialectal forms of prepositions and conjunctions recorded in the texts are presented in a number of lexicographical works that confirm the presence of these dialectisms in the territories of Polissya, mainly in the Central Polesia and Western Polesia dialects. It is determined that the studied dialectisms in the collection of short prose of the writer perform two main functions: communicative and expressive. It is noted that prepositions-dialectisms and conjunctions-dialectisms, along with other dialect elements of other lexical and grammatical classes of words as representatives of the characters' colloquial speech, are a distinct sign of the writer's idiosyncrasy, which most accurately reproduces the features of her native Sredne Polesie dialect in artistic discourse.

Keywords: «Angels in Necklaces» by Olena Lototska, dialect forms, morphological dialectisms, preposition, conjunction, service parts of speech.

Creative Commons Attribution 4.0
International (CC BY 4.0)

Вступ. Одна з важливих проблем сучасного мовознавства – взаємозв'язок мови художньої літератури з діалектним мовленням, яке письменники свідомо використовують для відображення

регіональних особливостей та індивідуалізації мовлення персонажів, відтворення особливостей їхнього ідіолекту, правдивості зображення за допомогою говіркових слів навколишньої дійсності. Водночас усе зазначене сприяє формуванню стилістичної своєрідності текстів, поглибленню художнього світу твору, надає художньому дискурсу неповторного звучання та демонструє мовну багатогранність творчості письменників. У контексті порушеної проблеми надзвичайно важливо, якщо автори як уродженці тієї чи тієї території намагаються максимально відтворити колорит рідної говірки, з особливостями якої обізнані самі, тому саме таким письменникам вдається точно, безпомилково відтворити говіркове мовлення, а контекст дає змогу максимально розкрити семантику представлених діалектизмів. З огляду на зазначене, П. Гриценко зауважує, що саме художній твір – це площина активної взаємодії літературної мови й говорів, канал збагачення літературної мови діалектними елементами, тому використання кожного діалектизму – творчий експеримент митця, «кінцевий результат якого визначається доцільністю залучення діалектних явищ до художнього твору та способами реалізації цієї необхідності» (Гриценко, 1983, с. 35).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми взаємодії літературної мови та територіальних діалектів у II пол. XX – у XXI ст. неодноразово ставали об'єктом дослідження мовознавців, передовсім П. Гриценка, К. Глуховцевої, Ю. Громика, В. Грещука, В. Грещук, С. Єрмоленко, А. Зеленька, Г. Козачук, Ж. Колоїз, І. Матвіяса, І. Ніколаєнко, В. Чабаненка, А. Яворського та ін. Зокрема, Г. Козачук вважає, що вживання діалектизмів у мові художнього твору має бути завжди зумовлене або зображенням реалій, що пов'язані з тією територією, яку описує автор, або відтворенням усного мовлення персонажів» (Козачук, 1971, с. 52). Водночас С. Єрмоленко зауважує, що діалектизми «виконують функцію <...> відтворення природного колориту спілкування людей, що живуть у конкретному просторі, на території поширення певного діалекту» (Єрмоленко, 2008, с. 200).

Теоретичні засади вивчення діалектизмів у мові художньої літератури узагальнив А. Яворський, водночас зауваживши, що в українському мовознавстві існує певна традиція вивчення діалектизмів як стилістичної категорії, зазначивши, що важливо розуміти діалектизм як явище історично мінливе, статус та функції якого в текстах різного часу відрізняються, констатував, що «на сучасному етапі „олітературнення” діалектів – одна з особливостей мови багатьох письменників, засіб підкреслення авторської індивідуальності» (Яворський, 2015, с. 235).

Об'єкт нашого дослідження – збірка прозових мініатюр Олени Лотоцької «Ангели в намистах» (Лотоцька, 2023), яка, як і попередня «Нині зозуля кувала» (Лотоцька, 2020), уже привертала увагу лінгвістів передовсім у контексті репрезентації та актуалізації в них середньополіських діалектних рис рідної говірки письменниці

с. Крупове Дубровицького р-ну Рівненської обл. зокрема чи функціонування поліських діалектів у сучасній художній літературі загалом (Громик & Яворський, 2022а; Громик & Яворський, 2022б; Громик, 2023; Дружук, 2023; Гримашевич, 2024; Гримашевич, 2025).

Водночас службові частини мови зі збірки, зокрема прийменники та сполучники¹, які мають виразні діалектні особливості, досі не були системно описані в контексті функціонування в художньому дискурсі письменниці, що й зумовлює актуальність нашої розвідки.

Варто зауважити, що Ю. Громик, проаналізувавши наповнення збірки «Ангели в намистах» фонетичними, словотвірними, морфологічними, лексичними та фразеологічними діалектизмами, відзначає високу художню майстерність та скрупульозність письменниці у відтворенні поліського колориту, народнорозмовної стихії й великої поваги до мовлення земляків (Громик, 2023, с. 364–381), водночас щодо службових частин мови зауважує, що в текстах збірки виявлено відмінності від літературної мови в оформленні службових слів, наприклад, відзначено прийменники *кроме*, *келе* ‘біля’, частки *оно* ‘тільки’, *оньо* ‘он’, *ши* ‘ще’, *не* ‘ні’, *але* ‘гаразд’, *будто* ‘буцім, ніби’, *даже*, *дажеть* ‘навіть’, *гето* ‘це’; крім того, з мовлення поліщуків перенесено деякі сполучники, зокрема єднальні *да*, *да й*, умови *єслі*, *коб* (Громик, 2023, с. 375).

Мета дослідження – проаналізувати діалектні форми прийменників та сполучників, зафіксовані в збірці малої прози Олени Лотоцької «Ангели в намистах», простежити явища перехідності в системі службових частин мови, які демонструють морфологічні діалектизми в художньому дискурсі письменниці, визначити їх роль як засобу створення автентичного мовного простору прозових мініатюр авторки.

Методи дослідження. У статті використано передовсім описовий метод – для систематизації, класифікації та інтерпретації відповідно до поставленої мети статті зафіксованого в збірці малої прози діалектного матеріалу, а також для узагальнення напрацьованих мовознавців у контексті порушеної проблеми; лінгвістичного спостереження – для з’ясування особливостей функціонування діалектних форм прийменників і сполучників у прозових текстах та конверсії в системі службових частин мови; суцільного відбору – для визначення кількісного наповнення досліджуваних текстів діалектними прийменниками та сполучниками; контекстуального аналізу – для з’ясування наповнення досліджуваних текстів прийменниками-діалектизмами та сполучниками-діалектизмами як важливого складника ідіостилу письменниці та репрезентанта особливостей мовлення персонажів.

¹ Діалектні форми часток, представлені в збірці прозових мініатюр «Ангели в намистах», проаналізовано в публікації, поданій до друку.

Виклад основного змісту. Як зауважують науковці, діалектизми «у художньому стилі використовують для максимального наближення зображуваних подій до дійсності, опису життя з усіма його подробицями, відтворення місцевого колориту, побуту, звичаїв, типізації характерів представників різних місцевостей. Найбільше діалектизмів використовується в мові персонажів» (Стилістика, 2017, с. 38). Зазначену думку цілком підтверджують художні тексти збірки Олени Лотоцької «Ангели в намистах», у яких авторське мовлення містить лише літературні відповідники, натомість у діалогах персонажів цілком закономірно фіксуємо діалектизми на всіх мовних рівнях, зокрема й на морфологічному, репрезентантами якого є позначені говірковим впливом прийменники-діалектизми та сполучники-діалектизми.

Методика суцільного відбору діалектного матеріалу з досліджуваних художніх текстів дала змогу встановити, що аналізовані прозові мініатюри репрезентують такий тип літературно-діалектної взаємодії, коли в авторській мові відзначено лише літературні відповідники, натомість поліські слова-діалектизми різних частин мови, зокрема й прийменників і сполучників, властиві мовленню персонажів, тому цілком закономірно функціують у діалогах, яких у текстах значна кількість.

3-поміж діалектних форм прийменників у збірці малої прози «Ангели в намистах» Олени Лотоцької кількісно переважають просторові дистантні прийменники. Найбільшу частоту використання в текстах демонструє діалектизм *келе* (ужито в понад 30 реченнях), який виражає локалізацію за ознакою близькості – віддаленості, уживаючись із формами родового відмінка конкретних іменників (*Вони стоялі келе колодезя* (Лотоцька, 2023, с. 110); *Келе Колійки пошти завше риби росли* (Лотоцька, 2023, с. 110); *Там келе рова ваши з Котовими за межу б'юца* (Лотоцька, 2023, с. 134); *Знов келе йолкі крутіса!* (Лотоцька, 2023, с. 202); *... шоб через двадцять минут була келе школи* (Лотоцька, 2023, с. 82); *Я келе дверей сяду, шоб бачить, як сонечко сходить* (Лотоцька, 2023, с. 66); *Дойдемо до березіни поломаної келе поворота...* (Лотоцька, 2023, с. 342); *В церкві станеш келе Думни* (Лотоцька, 2023, с. 166)). Крім того, інша позиція зазначеного прийменника – перед прикметниковим займенником: *... і полапай келе того пенька* (Лотоцька, 2023, с. 116); *А хлопца не дам, хай келе її буде* (Лотоцька, 2023, с. 152); *Ши й раба свіня опоросіласа, і келе єї треба походить* (Лотоцька, 2023, с. 204); *... келе тої пересічки, де позалітјос Федьо Баданісюв дрова заготовляв* (Лотоцька, 2023, с. 114); *Дівітеса, он келе тої хати хлеви одалюк стоять* (Лотоцька, 2023, с. 69), спорадично – перед особовим займенником (*Бачив-бачив, як келе тебе Яша крутівса* (Лотоцька, 2023, с. 48)). Представлені приклади засвідчують системність функціонування такого прийменника в текстах, а лексикографічні праці – наявність його в середньополіських та суміжних західнополіських говірках: *кел'е* 'біля' (Аркушин, 2016, с. 217), *кел'е*

‘біля’ (Котяш, 2024, с. 80) зі збереженням архаїчного пом’якшення [л] на зазначеній території та демонстрацією однієї з важливих рис рідної говірки письменниці – палаталізації приголосних перед [е] зі зміною вокалічного кореневого компонента.

Похідні відприслівникові та відіменникові діалектні прийменники, представлені в текстах, відтворені з максимальним збереженням фонетичних рис зображеної говірки насамперед у царині вокалізму, оскільки в їхній структурі продемонстровано [у] в новому закритому складі (*Он молоко і блінци забрав, шоб вони йому **поперук** горла сталі* (Лотоцька, 2023, с. 79)), пом’якшення приголосного, зумовлене наявністю [і] як виразної діалектної риси говірки с. Крупове, мешканців якого й показала в зразках малої прози Олена Лотоцька (*Седім **напротів** Казімірцових* (Лотоцька, 2023, с. 45), заміну [а] на [е] й збереження етимологічного [о] (*Ніхто **после** Труйци тиждень у поле не йде* (Лотоцька, 2023, с. 176) та [е] (... ***после** того всього вельми добре **межи** собою були* (Лотоцька, 2023, с. 318)). Водночас у використанні прийменників спостерігаємо закономірну тенденцію – наявність у діалогах персонажів-поліщуків *коло* (... *хто ж **коло** її ходіть буде* (Лотоцька, 2023, с. 89)) як основного репрезентанта прийменника з локативною семантикою в говірках Середнього Полісся, натомість в авторському мовленні відзначаємо тільки *біля* (... *мати з дочкою зупинилися **біля** крайньої хати* (Лотоцька, 2023, с. 69); *Біля неї дівчина присіла* (Лотоцька, 2023, с. 47)), а це вкотре підтверджує, що письменниця намагалася максимально повно відтворити всі нюанси говіркового мовлення, вклавши діалектизми в уста своїх персонажів.

Локалізацію щодо горизонтальної або вертикальної осі передає просторовий прийменник-діалектизм *пуд*, який водночас демонструє визначальну фонетичну рису зображеної в текстах прозових мініатюр рідної говірки авторки – наявність [у] на місці давнього [о] (пор.: *од* ‘від’ (Котяш, 2024, с. 119), *под* ‘під’ (Котяш, 2024, с. 136), *пуд* ‘під’ (Котяш, 2024, с. 147)), яку відзначено в значній кількості прикладів інших частин мови (див. Гримашевич, 2025): *Забегали на Зацокувицину і там ждали **пуд** дубамі, поки розвидніє* (Лотоцька, 2023, с. 115); ... *пов села бабей бояліса йті, **пуд** хатами седілі* (Лотоцька, 2023, с. 118); *А в Юшковцах колісь бабуся наша, шо **пуд** лісом жила...* (Лотоцька, 2023, с. 111); *А ви матеру **пуд** ноги!* (Лотоцька, 2023, с. 154); *Скуко вже можна тую блюзку поправлять, **пуд** світою й так ніхто не побачит* (Лотоцька, 2023, с. 164); ... *вдобренне таке, **пуд** бульбу вельми добре* (Лотоцька, 2023, с. 27); *Пуд ноги дівіса* (Лотоцька, 2023, с. 68) ... *клочче одінакове вибирай, шоб рувно **пуд** пубдивку лягало* (Лотоцька, 2023, с. 81); *Гето ж квочка з виводком у мене **пуд** сподніцою всю облаву проседіла* (Лотоцька, 2023, с. 79)). Як видно з наведених прикладів, зазначений прийменник здебільшого посідає позицію перед іменником із конкретним значенням, хоча водночас спорадично відзначаємо його й перед займенником (... *йді подівіса **пуд** тим корчиком* (Лотоцька, 2023, с. 116);

... то де б *пуд* яким корчем і переждала до ранку (Лотоцька, 2023, с.71)), але й у таких реченнях він стосується іменника конкретної назви.

Щодо функціонування прийменників також зауважимо, що спостерігаємо низку синтаксичних структур, які репрезентують мовлення персонажів збірки, із прийменником *од*, який системно, за нашими спостереженнями, представлений у середньополіських говірках за повної відсутності *від*. Зазначене службове слово в текстах ужито з формою родового відмінка іменника, указує разом із ним на початкову межу руху чи загальний напрям руху переважно від предмета (... воно з *теї* сторони *од* села (Лотоцька, 2023, с. 118); Тут *од* печи Марина йде (Лотоцька, 2023, с. 111)) чи від особи (Чого не записала *од* вас усі, що зналі (Лотоцька, 2023, с. 90); ... чи ж думала, муй соколе ясни, що полетіш у Божий ірей *од* мене так раненько (Лотоцька, 2023, с. 281); ... почувла *од* вас, будто война за канавою почалася (Лотоцька, 2023, с. 27); *Од* вас – вона (Лотоцька, 2023, с. 263)), зрідка зафіксовано в поєднанні з абстрактними іменниками (*Вбережи од* всього ліхого (Лотоцька, 2023, с. 140); *Виходіт, двох* ослобонів: його – *од* страху, себе – *од* жалю... (Лотоцька, 2023, с. 20), водночас в окремих реченнях передає значення причини (*Не од* водки я така п'яна, девчатонька, не *од* водки, *од* щастя (Лотоцька, 2023, с. 46)) чи вжито зі значенням порівняння, оскільки вказує на об'єкт (тут – на особу), з яким порівнюють, і вказує на якісну перевагу порівняно з ним (... я буду хорущою молодого *од* Думни (Лотоцька, 2023, с. 47)). Зауважимо, що Л. Дика та М. Шведова докладно проаналізували історію та нормативний статус прийменника / префікса *од* і зробили висновок про те, що форми слів з *од-* були характерні для усної і писемної мови ХІХ – початку ХХ ст.; а конкуренцію з *від-* вони не витримали через штучне обмеження їх уживання, що призвело до позбавлення нормативного статусу давнього прийменника / префікса *од-*, а в результаті – до збіднення української (літературної – Г. Г.) мови, до віддалення літературної мови від її діалектної основи. Мовознавиці на основі значного за обсягом фактичного матеріалу доводять, що «форми з *од-* досі є живими і продуктивними, а отже, мають право бути кодифікованими в українській літературній мові» (Дика & Шведова, 2022), хоча в збірці «Ангели в намистах» прийменник *од* має суто діалектну віднесеність, функціуючи в мовленні персонажів, носіїв середньополіської говірки, натомість в авторському літературному мовленні системно представлено *від* (*Коли я ображалася на батьків – ішла від* них до лісу (Лотоцька, 2023, с. 190), як і *нід* (*Під* школою, зі спухлими *від* сліз обличчями, стояли «пасобніци» (Лотоцька, 2023, с. 828)).

Для збереження милозвучності в українській літературній мові відомі прийменники *з*, *зі*, *зо*, використання яких залежить від характеристики наступних приголосних. Щоб якнайточніше відтворити мовлення своїх односельців, Олена Лотоцька демонструє

варіант *зо* за аналогією до інших частин мови загалом і прийменника зокрема, де збережено етимологічний [o]. Зазначене службове слово, переважно вживане з формами орудного відмінка іменників та займенників, указує на спільність дії з іншими особами чи тваринами, супровід або взаємодію (*А хочеш, ходім завтре зо мною, токо я йду пов п'ятого* (Лотоцька, 2023, с. 114); *Следуючий раз захочеш зо мною по риби йті – в мене будеш ночовать* (Лотоцька, 2023, с. 115); *Вона ж соби думає, шо то Васіль зо своїм вовчуром* (Лотоцька, 2023, с. 111), спорадично – з просторовим значенням (*Мамо, йдіте-но тютку Мартошку зо шляху заберите* (Лотоцька, 2023, с. 45)), водночас письменниця в авторському мовленні такого прийменника не використовує, а послуговується формою *зі* (... *і залишки асфальту зійдуть зі снігом у кудись* (Лотоцька, 2023, с. 35)).

Виразні діалектні риси середньополіських говірок у мовленні персонажів збірки демонструє зафіксована в збірці Олени Лотоцької система сполучників, хоча авторське мовлення наповнене їх літературними формами в традиційному вжитку. Насамперед відзначимо функціонування сурядного єднального сполучника *да*, який поєднує переважно однорідні присудки (*Гето еслі б приїхали вчони, да зроблі розкопки, да якісь кості нашлі* (Лотоцька, 2023, с. 118); *То йді да попитай, як ти така вумна!* (Лотоцька, 2023, с. 22); *Сусіди знають, сусіди все бачат, да так уже одне одному й передают* (Лотоцька, 2023, с. 34); *Зносі здорова да ши луччу справ* (Лотоцька, 2023, с. 169); ... *шоб вона легуненька була да мняхенька* (Лотоцька, 2023, с. 167), водночас часто вживаний із підсилювальною часткою для приєднання останнього однорідного члена речення присудка (*Гето, мусіть, вони тут когось зловілі, залоскоталі да й поволоклі ...* (Лотоцька, 2023, с. 178); *Ходіла, збирала да й бачу, шо зашла в якісь зовсюм незнакоми ліс* (Лотоцька, 2023, с. 117); *Мо, де бачила, як хлопци в партізанув гралі, да й придумала* (Лотоцька, 2023, с. 23); *Якось перестрила його оньде на шляху да й кажу, шо кинь мені провода на хату од теї батареї* (Лотоцька, 2023, с. 33); *Волочив, волочив да й у борці умочив!* (Лотоцька, 2023, с. 92)). Зазначений сполучник виконує свою основну єднальну функцію, виконуючи роль засобу зв'язку однорідних членів речення, підкреслюючи тривалість, повторюваність, безперервність дії, її підсумок. Зрідка в складносурядних реченнях цей сполучник ужито як протиставний (*Боліло тобі, да ши, мусіть, огню злекаласа* (Лотоцька, 2023, с. 53).

Крім того, у прозових мініатюрах *да* (зрідка *да й*) демонструє явище партикуляції, оскільки відзначаємо низку речень із цим словом зі значенням підсилювальної частки, ужитої здебільшого на початку речення, адже саме ця позиція уможливорює привернення уваги читача (*Да які ж ми свої?* (Лотоцька, 2023, с. 326); *Да чи ж не почуло б моє серце твоєї смерті, сину?* (Лотоцька, 2023, с. 140); *Да в самусеньки Кійов йде* (Лотоцька, 2023, с. 31); *Да й не поменялося нічо...* (Лотоцька, 2023,

с. 347); *Да откуль буду їхать, откуль приєжаті – до тебе знайду* (Лотоцька, 2023, с. 263); *Да й хто не вмиє* (Лотоцька, 2023, с. 152); ... *да як заребочут* (Лотоцька, 2023, с. 26)). Водночас фіксуємо зазначену частку з такою самою семантикою підсилення й посередині (*Хто ж поночи да в таку погоду ходит...* (Лотоцька, 2023, с. 69); ... *хвалілася, що того хлопця да батько всі заправки в городі держит* (Лотоцька, 2023, с. 31)). Діалектна форма *да* досі активно вживана в середньополіських говірках як єднальний і протиставний сполучник (пор.: *Вони ста'їут / да 'мол'ац:а / да го'лос':ат / да пр'іч'і'тайут; Йа б пош'ла у л'єс / да бо'їуса / щоб не^а заблуд'їц:а* (с. Черевки Коростенського р-ну Житомирської обл.); (Котяш, 2024, с. 54)) чи підсилювальна частка (Котяш, 2024, с. 54).

Сурядний протиставний сполучник *але*, ужитий здебільшого в складносурядних реченнях, демонструє одну з важливих фонетичних особливостей – історичне пом'якшення [л] перед [є], яке наявне й в інших частинах мови (див.: Гримашевич, 2025, с. 105): *Не помню чого, але тоді в ліс пошла не селом, а через город* (Лотоцька, 2023, с. 112); *Не знаю, хто ти, але іді в хату* (Лотоцька, 2023, с. 139); *Хоть вон в гетом році й вурки були, але ж...* (Лотоцька, 2023, с. 109). Протиставну семантику зберігає цей сполучник навіть на початку речення, про що свідчить контекст (*Радость. Але й беда в нас велика...* (Лотоцька, 2023, с. 16); ... *мусіть на самуй станцеї поезда остановлять. Але тошо, аби став* (Лотоцька, 2023, с. 69); *Сядайте за стул. Але вперед помолімоса* (Лотоцька, 2023, с. 209)). Водночас у вживанні слова *але* спостерігаємо цікаву тенденцію – перехід його в питально-стверджувальну частку в діалогах персонажів, позиція якої – кінець слова – підсилює її звучання й надає виразної емоційності висловлюванню, одразу привертає увагу читача (*То засоліш мені ши води, але?* (Лотоцька, 2023, с. 284); *Пойді, поможи моїм бабам, але?* (Лотоцька, 2023, с. 15)). Таку тенденцію вживання слова у двох частиномовних статусах фіксує О. Котяш на Дубровиччині: *ал'є* част. 'так', *ал'є* спол. 'але' (Котяш, 2024, с. 13), що підтверджує наявність і сполучника, і частки в такій формі саме на цих теренах Середнього Полісся. Поодинокими прикладами представлено протиставний діалектний сполучник *зато* (*Зато ми з вами на теплуй печи спимо, а не пуд холоною стеною!* (Лотоцька, 2023, с. 25)).

З-поміж підрядних виразну діалектну віднесеність демонструють сполучники умови *коб*, *єслі*, *якшо* (*Ох коб знала, чії ви, соколи, мо' б, як рудних сповестіла, де голови свої зложили <...> за тую Україну* (Лотоцька, 2023, с. 83); *Даже єслі збрехав – гето його грех* (Лотоцька, 2023, с. 88); *А якшо шось і не доледів...* (Лотоцька, 2023, с. 20)), підтверджуючи свою належність до поліського етномовного континууму (пор.: *коб* с. 'якби' (Котяш, 2024, с. 82), *коб* 'якби, щоб' (Аркушин, 2016, с. 229)).

Водночас кількісно значно переважають сполучник мети у формі **шоб** (*Ключем пудоб'єца, шоб теплій було* (Лотоцька, 2023, с. 81); ... *ключе одінакове вибирай, шоб рувно пуд пудбивку лягало* (Лотоцька, 2023, с. 81); *І від того, шоб промкнути геть* (Лотоцька, 2023, с. 85); *Скорий всього, шоб маті не сіла* (Лотоцька, 2023, с. 327); *Як ризала я тобі пута, шоб легенько ходив...* (Лотоцька, 2023, с. 281); ... *на дверях клямочка була, шоб закриваца зсередіни* (Лотоцька, 2023, с. 317)), який спорадично набуває з'ясувальної семантики (*Хотів сказать, шоб не чепалі* (Лотоцька, 2023, с. 17); *Хочу, шоб таки, як ти* (Лотоцька, 2023, с. 48); *Ти казала, шоб подождав* (Лотоцька, 2023, с. 49), та з'ясувальний **шо** (*Дякую, шо пустілі* (Лотоцька, 2023, с. 71); *Ти думаєш, шо йому одплатів?* (Лотоцька, 2023, с. 19); *Знає, шо рушніком по плечах вперішчу* (Лотоцька, 2023, с. 28), пор.: *шо 'що'* (Котяш, 2024, с. 189)), який водночас у контексті набуває порівняльного значення (... *моя Надька так легусенько танцує, шо пушинка* (Лотоцька, 2023, с. 29); *Летає по задворку, шо дурна* (Лотоцька, 2023, с. 175)), відображаючи діалектну особливість у функціюванні цього слова на території Полісся, натомість в авторській мові цілком закономірно відзначаємо сполучники **що** і **щоб** (*Щоб не забруднили альбомів, на столі вже лежав обгортковий папір* (Лотоцька, 2023, с. 98); *Сказав, що тепер у них із братом буде інша мама, і щоб вони її слухали* (Лотоцька, 2023, с. 48); ... *і я не переживала, що старенька оступиться й підверне ногу* (Лотоцька, 2023, с. 35)).

Насамкінець визначимо функції, які виконують службові діалектні слова (прийменники та сполучники) в художньому тексті. Зауважимо, що А. Зеленько визначив у мові художньої літератури такі функції діалектизмів: комунікативну, етнографічну та експресивно-виражальну (Зеленько, 1982, с. 39). У збірці «Ангели в намистах» спостерігаємо дві з трьох зазначених функцій: комунікативну, яка полягає в тому, що «письменник, вживаючи діалектні елементи рідного йому говору чи наріччя у мові персонажів і авторській мові, свідомо (у збірці «Ангели в намистах» свідомо – Г. Г.) чи несвідомо використовує їх замість слів літературної мови», та експресивно-виражальну, яку письменниця використовує для «типізації та індивідуалізації мови персонажів, щоб якнайглибше охарактеризувати реальну дійсність, відображену в художньому творі» (Зеленько, 1982, с. 39).

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Отже, службові частини мови в збірці «Ангели в намистах» функціують в авторському дискурсі в літературній формі, у мовленні персонажів – у діалектній для відтворення особливостей рідної середньополіської говірки письменниці. Основні репрезентанти з виразними діалектними рисами з-поміж прийменників – просторові *келе, пуд, поперук, напротів, после, од, зо*, сполучників – сурядний єднальний *да (да й)* і протиставний *зато* та підрядні умови *коб, еслі, якщо, мети шоб, з'ясувальний шо*. Крім збереження фонетичних середньополіських діалектних рис, у царині

прийменника і сполучника зокрема та службових частин мови загалом, спостерігаємо явище конверсії та зміну семантики репрезентантів цих лексико-граматичних класів слів, що зумовлено полісемією низки їхніх складників та контекстом. Зафіксовані в художніх текстах говіркові форми прийменників і сполучників представлено в низці лексикографічних праць, які підтверджують наявність цих діалектизмів у середньополіських і західнополіських говірках. Досліджувані діалектизми-прийменники та діалектизми-сполучники виконують у художньому дискурсі переважно комунікативну та експресивно-виражальну функції, відтворюючи мовлення персонажів та демонструючи ідіостиль письменниці, який саме завдяки використаним діалектизмам (лексичним, фонетичним, словотвірним, морфологічним) стає впізнаваним із-поміж інших.

Перспективи наукових пошуків убачаємо в дослідженні лексичних і фразеологічних діалектизмів у збірці малої прози Олени Лотоцької «Ангели в намистах» як виразників ментальності й світогляду поліщуків і репрезентантів вербальної архаїки Полісся.

Література та джерела

- Аркушин, Г. (2016). *Словник західнополіських говірок*. Луцьк, 648 с.
- Гримашевич, Г. І. (2024). Актуалізація фонетичних діалектних особливостей середньополіської говірки в збірці малої прози Олени Лотоцької «Ангели в намистах» : консонантизм. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки*. Вип. 2 (103). С. 83–93. DOI: [https://doi.org/10.35433/philology.2\(103\).2024.83-93](https://doi.org/10.35433/philology.2(103).2024.83-93)
- Гримашевич, Г. (2025). Актуалізація фонетичних діалектних рис середньополіської говірки в збірці малої прози «Ангели в намистах» Олени Лотоцької : вокалізм. *Acta Academiae Beregsasiensis. Philologica*. Т. 4. № 1. С. 95–113. DOI: <https://doi.org/10.58423/2786-6726/2025-1-95-113>
- Гриценко, П. Ю. (1983). Мови чисті джерела. *Культура слова*. Вип. 25. С. 32–38.
- Громик, Ю. (2023). Післямова. *Лотоцька Олена. Ангели в намистах*. Львів : Видавництво Старого Лева. С. 364–381.
- Громик, Ю., & Яворський, А. (2022a). Актуалізація поліської говірки в прозових текстах Олени Лотоцької. *Лінгвостилістичні студії*. Вип. 16. С. 31–45. DOI: <https://doi.org/10.29038/2413-0923-2022-16-31-45>
- Громик, Ю., & Яворський, А. (2022b). *Поліські діалекти в сучасній художній літературі* : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 304 с.
- Дика, Л., & Шведова, М. (2022). Історія і нормативний статус прийменника / префікса од- в українській мові нового часу. *Slavia Orientalis*. Т. 74. № 4. С. 797–818. DOI: <https://doi.org/10.24425/slo.2022.143220>

- Дружук, І. (2023). Говіркова фонетика збірки оповідань О. Лотоцької «Нині зозуля кувала». *Лінгвістика*. № 1 (47). С. 25–33. DOI: <https://doi.org/10.12958/2227-2631-2023-1-47-25-32>
- Єрмоленко, С. Я. (2008). Говіркове багатоголосся сучасної української прози. *Українознавство : науково-популярний, суспільно-політичний, культурно-мистецький журнал*. Число 1. С. 98–205.
- Зеленько, А. С. (1982). Про деякі функції діалектизмів у мові художньої літератури. *Культура слова*. Вип. 22. С. 39–41.
- Козачук, Г. О. (1971). Діалектизми в сучасній прозі. *Рідне слово*. Вип. 5. С. 52–56.
- Котяш, О. (2024). *Словник говірки села Залужжя Дубровицького району Рівненської області (залужецька балачка, або баймо по-нашому)*. Житомир : Бук-Друк, 224 с.
- Лотоцька, О. (2023). *Ангели в намистах*. Львів : Видавництво Старого Лева, 384 с.
- Лотоцька, О. (2020). *Нині зозуля кувала*. Львів : ЛА «Піраміда», 286 с.
- Стилістика української мови : навчально-методичний посібник* (2017). / [упоряд. : А. С. Попович, Л. М. Марчук; за ред. А. С. Попович]. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 172 с.
- Яворський, А. (2015). Теоретичні засади вивчення діалектизмів у мові художньої літератури. *Лінгвостилістичні студії*. Вип. 2. С. 230–236.

References

- Arkushyn, H. (2016). *Slovnyk zakhidnopoliskykh hovirok* [Dictionary of Western Polesie dialects]. Lutsk [in Ukrainian].
- Druzhuik, I. (2023). *Hovirkova fonetyka zbirkky opovidan O. Lototskoi «Nyni zozulia kuvala»* [Speech phonetics of the collection of stories by O. Lototska «Now the cuckoo was forging»]. *Linhvistyka – Linguistics*, 1(47), 25–33. DOI: <https://doi.org/10.12958/2227-2631-2023-1-47-25-32> [in Ukrainian].
- Dyka, L., & Shvedova, M. (2022). *Istoriia i normatyvnyi status pryimennyka / prefiksa od- v ukrainskii movi novoho chasu* [The history and normative status of the /prefix od- in the Ukrainian language of modern times]. *Slavia Orientalis*, 74(4), 797–818. DOI: <https://doi.org/10.24425/slo.2022.143220> [in Ukrainian].
- Hromyk, Y. (2023). *Pisliamova* [Epilogue]. *Lototska Olena. Anhely v namystakh – Olena Lototska. Angels in necklaces*. (pp. 364–381). Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva [in Ukrainian].
- Hromyk, Y., & Yavorskyi, A. (2022-a). *Aktualizatsiia poliskoi hovirky v prozovykh tekstakh Oleny Lototskoi* [Update of the Polish dialect in the prose texts of Olena Lototska]. *Linhvostylistychni studii – Linguistic studies*, (16), 31–45. DOI: <https://doi.org/10.29038/2413-0923-2022-16-31-45> [in Ukrainian].

- Hromyk, Y., & Yavorskyi, A. (2022-b). Poliski dialekty v suchasni khudozhnii literaturi: monohrafiia [Polish dialects in modern fiction: a monograph]. Lutsk: Vezha-Druk [in Ukrainian].
- Hrymashevych, H. (2025). Aktualizatsiia fonetychnykh dialektnykh rys serednopoliskoi hovirky v zbirtsi maloi prozy «Anhely v namystakh» Oleny Lototskoi: vokalizm [Actualization of phonetic dialect features of the Sredne Polesie dialect in the collection of short prose «Angels in Necklaces» by Olena Lototska: vocalism]. *Acta Academiae Beregsasiensis. Philologica*, 4(1), 95–113. DOI: <https://doi.org/10.58423/2786-6726/2025-1-95-113> [in Ukrainian].
- Hrymashevych, H. I. (2024). Aktualizatsiia fonetychnykh dialektnykh osoblyvosti serednopoliskoi hovirky v zbirtsi maloi prozy Oleny Lototskoi «Anhely v namystakh»: konsonantyzm [Actualization of phonetic dialectal features of the Sredne Polesie dialect in the collection of short prose by Olena Lototska «Angels in Necklaces»: consonantism]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. Filolohichni nauky – Zhytomyr Ivan Franko State University Journal. Philological Sciences*, 2(103), 83–93. DOI: [https://doi.org/10.35433/philology.2\(103\).2024.83-93](https://doi.org/10.35433/philology.2(103).2024.83-93) [in Ukrainian].
- Hrytsenko, P. Yu. (1983). Movy chysti dzherela [Languages are pure sources]. *Kultura slova – Culture of the Word*, (25), 32–38 [in Ukrainian].
- Kotiash, O. (2024). Slovyk hovirky sela Zaluzhzhia Dubrovytskoho raionu Rivnenskoï oblasti (zaluzhetska balachka, abo baimo po-nashomu) [Dictionary of the dialect of the village of Zaluzhzhia, Dubrovytskyi district, Rivne region (Zaluzhetska balachka, or let's say it our way)]. Zhytomyr: Buk-Druk [in Ukrainian].
- Kozachuk, H. O. (1971). Dialektyzmy v suchasni prozi [Dialectisms in modern prose]. *Ridne slovo – Native word*, (5), 52–56 [in Ukrainian].
- Lototska, O. (2023). Anhely v namystakh [Angels in necklaces]. Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva [in Ukrainian].
- Lototska, O. (2020). Nyni zozulia kuvala [Now the cuckoo was forging]. Lviv: LA «Piramida» [in Ukrainian].
- Stylistyka ukrainskoi movy: navchalno-metodychnyi posibnyk [Stylistics of the Ukrainian language: a teaching and methodological manual]. (2017). Uporiad.: A. S. Popovych, L. M. Marchuk; za red. A. S. Popovych. Kamianets-Podilskyi: Kamianets-Podilskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Ohienka [in Ukrainian].
- Yavorskyi, A. (2015). Teoretychni zasady vyvchennia dialektyzmiv u movi khudozhnoi literatury [Theoretical principles of the study of dialectisms in the language of fiction]. *Linhvostylistychni studii – Linguistic studies*, (2), 230–236 [in Ukrainian].
- Yermolenko, S. Ya. (2008). Hovirkove bahatoholossia suchasnoi ukrainskoi prozy [Spoken polyphony of modern Ukrainian prose]. *Ukrainoznavstvo : naukovo-populiarnyi, suspilno-politychnyi, kulturno-mystetskyi zhurnal*

– *Ukrainian studies: popular science, socio-political, cultural and artistic magazine*, (1), 98–205 [in Ukrainian].

Zelenko, A. S. (1982). Pro deiaki funktsii dialektyzmiv u movi khudozhnoi literatury [On some functions of dialectisms in the language of fiction]. *Kultura slova – Culture of the Word*, (22), 39–41 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 27.03.2026 р.

Прийнято до друку 20.04.2026 р.

Рецензент – канд. філол. наук, доц. Барилова Г. К.

Дата публікації статті: 10.05.2026 р.